

Luxdorps latinske oversættelse af to anakreontiske digte: Et bidrag til den danske Anakreon-reception*

Af Mikkel Kølckær
med oversættelse af Ole Meyer

Bolle Willum Luxdorph (1716-1788) er kendt som enevoldskongens flittige, bibliofile embedsmand.¹ Senest er han i offentligheden blevet fremhævet i forbindelse med trykkefrihedstiden under Struensee-styret, hvor Luxdorph omhyggeligt indsamlede de mange udgivelser, som ophævelsen af censuren medførte.² En mindre kendt side af Luxdorps mange aktiviteter er, at han i dag også anses for at være den sidste danske forfatter, der udgav egne latinske digte i nævneværdigt omfang.³ Det gjorde han i værket *Carmina*, der udkom i 1775 og i en forøget andenudgave fra 1784.

Luxdorps latinske poesi har ikke været genstand for noget egentlig selvstændigt studium, men indholdet af *Carmina* er beskrevet i Minna Skafte Jensens bidrag i *A History of Nordic Neo-Latin Literature*.⁴ Som titlen *Carmina* lader forstå, er værket en digtsamling uden nogen egentlig rød tråd. Luxdorph synes at have benyttet lejligheden til at tømme skrivebordsskuffen for upublicerede eller tidligere publicerede digte, da lejlighedsdigte og mindevers udgør en væsentlig del af værket.⁵ I et af *Carmina*'s kapitler, kaldet *Silvae* i betydningen 'blandede digte', skiller to digte sig ud. Det er Luxdorps metriske oversættelse til latin af græsk poesi: to anakreontiske digte, der ved slutningen af artiklen bringes i en dansk metrisk oversættelse af Ole Meyer.⁶

Af alle de mange græske digte, Luxdorph kunne have oversat, kan det forekomme bemærkelsesværdigt, at valget netop faldt på to digte, hvoraf det første handler om erotikkens sejr over krigen som emne for poesien og det andet om kvindens skønhed som hendes eneste fortrin. Indholdet af de to anakreontiske digte er bestemt ikke lærd, men passer sig snarere for et studentikost symposium. Men det faldt dog så afgjort i tidens

* Tak til Bjørn Westerbeek Dahl, Nivå, for at gennemlæse manuskriptet.

1. Om Luxdorph som bogsamler, se fx Nystrøm (1918) 62-63.
2. Horstbøll et al. (2020) 37-41.
3. Paulli (1938) 609.
4. Skafte Jensen (1995) 60-61.
5. Nystrøm (1915-30) XXIX.
6. Luxdorph (1775, 1784) 100.

smag! 1700-tallets europæiske skønånder dyrkede og imiterede de anakreontiske digte i et sådant omfang, at de selv blev kendt som anakreontikere, og den historiske Anakreon fra arkaisk tid måtte affinde sig med at stå i skyggen af de digte, der var skrevet i hans stil, de såkaldt anakreontiske digte.⁷ Luxdorpha's interesse for disse digte er således på linje med den europæiske smag.

I receptionsforskningen har man mestendels været optaget af digtenes *Nachleben* på folkesprogene, så litteraturen om digtenes efterliv i nylatinske oversættelser eller gendigtninger mv. er begrænset. I sit bidrag for at råde bod herpå fremhæver Stefan Tilg, at den anselige nylatinske reception af de anakreontiske digte ophørte omkring år 1700.⁸ Således er Luxdorpha's oversættelse både forudsigelig, da samtiden holdt af digtene, og usædvanlig, eftersom det skete på latin. Luxdorpha's oversættelse af de to digte er derfor en lille brik til det samlede receptionshistoriske billede af, hvordan man også i Danmark har brugt og læst de anakreontiske digte. For Luxdorph er bestemt ikke ene om at have fattet interesse for denne gruppe af digte herhjemme. Et dansk eksempel på, at man kastede sig ud i den digteriske leg, det var at imitere de anakreontiske digte i Luxdorpha's samtid, er præsten Hans Jørgen Birch, der i 1772 udsendte 18 digte under titlen *Anakreontiske Digter*.⁹ Senere, da man helt havde forladt latin som skønlitteraturens sprog, er der udarbejdet en mængde hele eller delvise oversættelser til dansk af de anakreontiske digte. Særligt har Simon Meislings oversættelse vundet anerkendelse.¹⁰ Men det er også værd at fremhæve Karl Conradsens, Frederik Schaldemose og Philip

7. Budelmann (2009) 239.

8. Tilg (2014) 165.

9. I internetdatabasen *Oldtidens og middelalderens litteratur – i skandinaviske oversættelser* (tilgået 20.7.2024 <http://skandinaviske-oversaettelser.net/>) hedder det, at Birch har oversat digtene, men efter min vurdering er der tale om selvstændige digte fra Birchs hånd, der efterligner de anakreontiske digte i stil og tema. Af værkets korte indledning fremgår det, at forfatteren har den glæde at "overlevere" digtene til de læsere, der kan "skille Digteren fra hans Digter". I databasen henviser man til Badens (1816) *Fortegnelse paa de romerske og græske Klassiker, som haves oversatte i det Danske Sprog*, men heri hedder det på side 35 om digtene, at de "er dog nok kun Efterlignelse". Bemærk ligeledes, at Baden (og dermed også databasen) samme sted bruger forfatterens latiniserede navneform "[Johannes] G[eorgius] Birch", mens han i *Bibliotheca Danica* kaldes for "[Birch, Hans Jørgen]".

10. Meisling (1826). Oversættelsen er genudgivet med indledning af Tortzen (2009) og sammen med Schaldemose (1824) oversættelse som e-bog af forlaget HALKYON i 2015. Det bedste overblik over oversættelser til dansk af de anakreontiske digte fås på internet database *Oldtidens og middelalderens litteratur – i skandinaviske oversættelser*, som kan tilgås her: <http://skandinaviske-oversaettelser.net/>.

Weilbachs oversættelser.¹¹ Yderligere synes ingen at have været opmærksom på, at der foreligger en uudgivet oversættelse af 44 anakreontiske digte blandt præsten Johannes Fibigers (1821-1897) efterladte papirer.¹²

Luxdorpha udgave

Det første spørgsmål må være, hvilken udgave af digtene Luxdorpha benyttede, for at undersøge, om han havde den samme græske tekst til rådighed, som vi har i dag. En måde, hvorpå man kan nærme sig et svar, er ved at undersøge Luxdorpha bogsamling. For efter hans død blev der udarbejdet et katalog i to bind, der oplister omkring 15.000 trykte bøger, 493 manuskripter samt andet materiale.¹³ Kataloget er ordnet efter emne og bogstørrelse (folio- og oktavstørrelse samt duodes- og mindre formater). Det er ikke i alle tilfælde en ganske praktisk indretning af stoffet. Min fremgangsmåde har været at identificere alle de titler, der henviser til Anakreon og til antologier af græsk poesi med henblik på at afdække, om der er forskelle i den græske tekst.¹⁴ Herved fandt jeg seks værker med den græske tekst, men bortset fra ortografiske forskelle tilbød alle seks værker Luxdorpha den samme tekst. Dette er ikke overraskende, da det først var i 1776, at en filolog igen fik adgang til manuskriptet siden udgiveren af *editio princeps*.¹⁵ Det er derfor ikke muligt at afgøre præcis hvilken udgave, Luxdorpha benyttede, men blot at konstatere, at Luxdorpha tekst ikke afviger fra den, som man finder i de moderne tekst-kritiske udgaver.¹⁶

11. Conradsen (1908), Schaldemose (1824) og Weilbach (1855).

12. KB, [Johs. Fibigers arkiv: Oversættelser:] Fra Græske Digtere: I: Anakreon (Udkast). - II-III: Høllensk Anthologi 1-2 (2 Hæfter). - IV-VI: 3 Hæfter med Titler: IV: Høllenske Uddrag og Oversættelser, Hymner; V: *** (Græsk) ***; VI: Uden Titel. Additamenta 904 kvart.

13. En nærmere beskrivelse af Luxdorpha bibliotek samt af auktionen over samme fra den 14. september 1789 og en måned frem findes i Ilsøe (2007) 209-212.

14. Ifølge Junge (1789) 294-95 nr. 6842 samt 442 nr. 2038-2042 havde Luxdorpha som minimum adgang til den græske tekst i følgende værker: Dacier (1717), Estienne (1556), Barnes (1734), Barnes (1742) [non vidi], Foulis (1757) og Brunck (1786).

15. Rosenmeyer (1992) fodnote 5.

16. Campbell (1988) og West (1993).

Digtenes rækkefølge

Det gælder ligeledes for alle Luxdorpha's udgaver, at de præsenterer de to digte, som Luxdorph oversætter, som de to første digte i samlingen. Luxdorph lader således til at være begyndt med de to første digte i samlingen måske med intentionen om at oversætte samtlige anakreontiske digte, men har af uvisse grunde forladt arbejdet. Et andet indicium herpå er, at man i Det Kongelige Biblioteks samling finder, hvad der synes at være Luxdorpha's egenhændige manuskript af førsteudgaven.¹⁷ Måske efter mange kladder er dette den sirlige slutversion af digtene, som trykkeren fik stillet til rådighed, for i manuskriptet står alle digtene pænt skrevet uden nogen rettelser. Man bemærker, at der er flere blanke sider efter den latinske oversættelse af de to anakreontiske digte, så der synes at være gjort plads til en oversættelse af de øvrige 60 anakreontiske digte.¹⁸ Hvis dette har været intentionen, er det som beskrevet uvist, hvorfor Luxdorph indstillede sit oversættelsesarbejde efter de to første digte.

Den rækkefølge af digtene, som Luxdorpha's udgaver bruger, går tilbage til *editio princeps* fra 1554 og blev først forladt et godt stykke inde i 1800-tallet.¹⁹ De moderne tekstkritiske udgaver, Loeb- og Teubner-udgaverne, følger rækkefølgen i *Anthologia Palatina*, hvor Luxdorpha's oversatte digte svarer til nr. 23 og 24.²⁰ Modsat Luxdorph bruger man heller ikke længere digtenes titler eller betegnelsen ode, der ligeledes går tilbage til *editio princeps*.

Forfatterspørgsmålet

I dag er *opinio communis*, at de anakreontiske digte ikke er skrevet af den græske digter Anakreon, der levede i arkaisk tid, men derimod af flere hellenistiske eller endnu senere forfatterkollegaer i Anakreons stil. Tidligt kan man spore en skepsis over for at regne denne digtsamling som værker af Anakreon, men først i midten af 1800-tallet

17. KB, Carmina, Frederik Thorkelins Grimur Jónsson Thorkelins Samling: Nr. 15 oktav.

18. I Wests (1993) nummerering er der i alt 62 digte.

19. Estienne (1554) og Tilg (2014) fodnote 2.

20. Campbell (1988) 192-195 og West (1993) 18-19. Manuskriptet er digitaliseret og kan tilgås her: Bibliothèque nationale de France, Codicis Anthologię Palatini pars altera, folio 34r: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8470199g/f74>.

udskilte den moderne filologi definitivt de anakreontiske digte fra de autentiske Anakreon-digte.²¹ En udmærket illustration af den filologiske diskussion på Luxdorphs tid er følgende korte passage fra andenudgaven af Johann Friedrich Fischers tekststudgave fra 1776:²²

Nos enim quum, ante viginti annos, et vnum, haec odaria, quae tum nobis persuasissemus Anacreontem auctorem habere, formulis describenda stanneis curaremus, quo interpretaremur ea alumnis disciplinae Thomanae [...]

Da jeg for 21 år siden sørgede for, at disse oder [de anakreontiske digte], som jeg dengang var overbevist om, at Anakreon var forfatter til, blev trykt med små tinforme, så jeg kunne fortolke dem for eleverne ved Thomasschule [...]

Citatet står i skarp modsætning til forordet i førsteudgaven fra 1752, hvor Fischer netop bekræfter digtene som værker af den historiske Anakreon fra Teos.²³ Det giver anledning til at undersøge, hvordan Luxdorph forstod de græske digte, han oversatte til latin. Med andre ord: Delte han den almindelige opfattelse i samtiden af, at digtene var skrevet af den arkaiske forfatter Anakreon, eller tilhørte han den lille gruppe af kritiske (og overhørte) stemmer i datidens intellektuelle debat om de anakreontiske digte?

Desværre forholder Luxdorph sig ikke til forfatterspørgsmålet i *Carmina*, og der findes heller ingen spor i hans udgivne dagbøger.²⁴ I litteraturen er der meget sigende for den manglende kritik af forfatteridentifikationen kun fremhævet fem værker, der før Luxdorph afviste Anakreon som ophavsmand. Men ingen af disse værker er at finde

21. For en historisk gennemgang af litteraturens holdning til de anakreontiske digte samt for en afvisning af digtenes genuinitet, se O'Brien (1995) 2, Rosenmeyer (1992) 6-8, Zotou (2014) 6-8, West (1990) 272 samt West (2012) 77.

22. Bemærk, at henvisningen og citatet stammer fra 3. udgaven, Fischer (1793), hvor forordet til 1. udgaven Fischer (1752) [non vidi] og 2. udgaven Fischer (1776) XXXVI [non vidi] er genoptryk.

23. Fischer (1752) VI.

24. Dagbøgerne er udgivet af Nystrøm (1915-30) samt Nystrøm (1925-30).

i Luxdorphs bogsamling.²⁵ Det udelukker naturligvis ikke, at der i samlingen fandtes et værk, hvis forfatter i en passage (hvor man ikke ville forvente at finde en sådan beskrivelse) argumenterede for, at Anakreon ikke kunne være ophavsmand til disse digte. Hvad Luxdorph mente eller ikke mente om de anakreontiske digte, må her stå tilbage som et åbent spørgsmål. Min påstand vil dog være, at paratekstens ordlyd ofte træder i stedet for læserens kritiske stillingtagen. Med andre ord: Hvis der står Anakreon på omslaget, må det være Anakreon.

Til sammenligning konstaterer udgiveren i forbindelse med genudgivelsen af Meislings oversættelse af de anakreontiske digte i nærværende tidsskrift, at “det er klart, at han [Meisling] (og hans forlæg) ikke har taget forfatterspørgsmålet så nøje, som vi gør det i dag”.²⁶ Her synes udgiveren at have overset indledningen til Meislings oversættelse. Det skyldes nok, at indledningen ikke er medtaget i Friis Møllers (1944) genudgivelse af oversættelsen, som udgiveren har brugt som forlæg. For i sin indledning udfylder Meisling siderne 24 til 44 med lærde overvejelser over forfatterspørgsmålet med flittige referencer til den antikke litteratur og de internationale standardværker fra samtiden. Det er bestemt ikke en uinteressant behandling af emnet (som det vil føre for vidt at referere her), selvom rektorens konklusion er, at digtene bortset fra interpolationerne og deslige er genuine.²⁷

Luxdorph som oversætter

Endelig må der falde et par ord om Luxdorph som oversætter. Hans oversættelse ligger meget tæt op ad den græske tekst. Mest markant har Luxdorph ændret det oprindelige hemijambiske versemål på syv stavelser til det for latin så velkendte elegiske distikon. Luxdorph var ikke den første til at oversætte de anakreontiske digte til latinske vers, for allerede i *editio princeps* havde den første udgiver, Henri Estienne, oversat et udvalg af

25. I litteraturen er følgende værker fremhævet som eksempler på en tidlig kritisk holdning til ægtheden af de anakreontiske digte jf. fodnote 21: Orsini (1568), Robortello (1548), Faber (1660), Pauw (1732) og Fischer (1776).

26. Tortzen (2009) 3.

27. Meisling (1826) 40. Udgiveren har ikke kunnet identificere Meislings udgave, Tortzen (2009) 3, og foreslår derfor i fodnote 7: “Meislings rækkefølge (som muligvis blot afspejler den, han har oversat dem i) er denne [...]”. Men ifølge Meisling (1826) 58 har han brugt Boissonade (1823), der synes at være en af de sidste, der bruger *editio princeps*’ rækkefølge af digtene, jf. fodnote 19.

digtene til latin på deres oprindelige monodiske versemål på syv-stavelser.²⁸ Det vil sige, at digtene var beregnet til at blive sunget af en solosanger med ledsagelse af en lyre, mens elegiske distika på latin var beregnet til recitation og giver fx associationer til Ovids *Amores* og Catuls digte.²⁹

Transskription, og oversættelse ved Ole Meyer³⁰

Ode I *Εἰς Ἀνρᾶν*.

1 Atridas, Cadmumque, & Bella cruenta parabam.

Insonuit solo dulcis amore chelys.

3 Error erat. Muto nervos, totamque refingo,

Motaque erat pravo dissona chorda loco.

5 Utque iterum Herculeas tentabam pollice laudes,

Ecce! iterum nervis ingeminatur amor.

7 Vincimur. Heroës, bellatrix turba, valete!

Materiam posthac suppeditabit amor.

Ode 1 Til lyren

1 Lyren blev stemt, og emnet var helte og blodige krige;

lifligt lød det, javist – men det blev kærlighedskvad.

3 Det var en fejl? Stem om! Sæt nye strenge på lyren!

Sørg for at det lyder rent, ikke forceret og falsk!

5 Fingrene prøved ihærdigt at spille heroisk og højstemt:

nu spiller strengene selv, klinger af elskov og fryd.

28. Estienne (1554) 85-86.

29. Friis Johansen (2002) 76, 111.

30. O. Meyer: Metriske klassikerpurister vil sikkert konstatere at jeg har taget mig friheder mht. optakt m.m. Jeg foretrækker Otto Steen Dues ovidske *Forvandlinger* på gode danske vers frem for hans senere *Metamorfoser*, hvor han havde fået kolde versefødder.

7 Jeg gir fortabt nu: farvel til krige og helte og våben!

Kærlighed synger jeg om. Stof har jeg rigeligt af.

Ode II Εἰς Γυναικας.

1 Distribuit cunctis natura animalibus arma:

Sic cornu tauris, ungula servit equis;

3 Sic cursu lepores armat, rictuque leones;

Sic facit, utque natet piscis, avisque volet.

5 Consilium dedit illa viris. Sed nulla puellis

Dona (adeò fuerat larga) fuêre super.

7 Forma fuit munus, quæ ferrum vincit & ignes,

Quæ clypei & jaculi sufficit una locô.

Ode 2 Til kvinden

1 Alting som lever, har jo Naturen forsynet med våben:

tyren, den har sine horn; hesten har gavn af sin hov.

3 Haren kan flygte i løb, mens løven har vældige tænder;

fisken må svømme gesvindt, fuglen har vingen som værn.

5 Manden fik skænket forstand. Men hvad blev til overs for kvinden?

Intet – så rundhåndet var alle gaver fordelt

7 at én ting kun var tilbage; dog, dén ene ting trumfer alting:

Kvindernes ynde og form tvinger selv voldsmænd i knæ.

Litteraturliste

- Baden, G.L. 1816. *Fortegnelse paa de romerske og græske Klassiker, som haves oversatte i det Danske Sprog*. København.
- Barnes, J. 1734. *Anacreon Teius, poeta lyricus, summa cura et diligentia*. 3. udgave. London.
- Barnes, J. 1742. *Anacreon Teius, poeta lyricus, summa cura et diligentia*. 4. udgave. London. [non vidi].
- Boissonade, J.F. 1823. *Poetarum Graecorum Sylloge*. 1. bind. Paris.
- Brunck, R.F.P. 1786. *Anacreontis Carmina, accedunt selecta quaedam e lyricorum reliquiis*. 2. udgave. Strasbourg.
- Budelmann, F. 2009. "Anacreon and the *Anacreontea*" i F. Budelmann (ed.): *The Cambridge Companion to Greek Lyric*: 227-39.
- Campbell, D.A. 1988. *Greek Lyric, Volume II: Anacreon, Anacreontea, Choral Lyric from Olympus to Alcman*. Massachusetts, London.
- Conradsen, K. 1908. *Anakreontiske Digte*. København.
- Dacier, A. 1717. *Les poesies d'Anacreon et de Sapho, traduites de grec en françois, avec des remarques, par madame Dacier*. Amsterdam.
- Estienne, H. 1554. *ANAKPEONTOS THIOY MEΛH*. Paris.
- Estienne, H. 1556. *Anacreontis Et Aliorum Lyricorum aliquot poetarum Odæ*. Paris.
- Faber, T. 1660. *Anacreontis et Sapphonis carmina*. Saumur.
- Fischer, J.F. 1752. *Anacreontis Teii carmina Graece e recensione Guilielmi Baxteri*. 1. udgave. Leipzig. [non vidi].
- Fischer, J.F. 1776. *Anacreontis Teii carmina Graece e recensione Guilielmi Baxteri*. 2. udgave. Leipzig. [non vidi].
- Fischer, J.F. 1793. *Anacreontis Teii carmina Graece e recensione Guilielmi Baxteri*. 3. udgave. Leipzig.

- Foulis, R. og A. 1757. *Hai tu Anakreontos ōdai kai ta tēs Sapphus kai ta tu Alkaiu leipsana*. Glasgow.
- Friis Johansen, H. 2002. *Fri Mands Tale*. København.
- Friis Møller, K. 1944. *Anakreons Digte*. København.
- Horstbøll, H., F. Stjernfelt og U. Langen 2020. *Grov Konfækt: tre vilde år med trykkefrihed 1770-73*. København.
- Ilse, H. 2007. *Biblioteker til salg: om danske bogauktioner og kataloger 1661-1811*. København.
- Junge, J. 1789. *Bibliotheca Luxdorphiana, sive index librorum quos reliquit Bolle Wilhelmus Luxdorph*. 2. bind. København.
- Luxdorph, B.W. 1775. *Carmina*. 1. udgave. København.
- Luxdorph, B.W. 1784. *Carmina*. 2. udgave. København.
- Meisling, S. 1826. *Anacreons Digte: udgivne, oversatte og oplyste ved S. Meisling*. København.
- Nystrøm, E. 1915-30. *Luxdorfs Dagbøger indeholdende Bidrag til det 18. Aarhundredes Stats-, Kultur- og Personhistorie i Uddrag udgivne ved Eiler Nystrøm af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie*. 1. bind. København.
- Nystrøm, E. 1918. "Om Bogkunstens Fremme i anden Halvdel af XVIII Aarhundrede", *Bogvennen*: 57-75.
- Nystrøm, E. 1925-30. *Luxdorfs Dagbøger indeholdende Bidrag til det 18. Aarhundredes Stats-, Kultur- og Personhistorie i Uddrag udgivne ved Eiler Nystrøm af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie*. 2. bind. København.
- O'Brien, J. 1995. *Anacreon Redivivus: A Study of Anacreontic Translation in Mid-Sixteenth-Century France*. Michigan.
- Orsini, F. 1568. *Carmina nouem illustrium feminarum*. Antwerpen.

- Paulli, R. 1938. "Luxdorph (Lüxdorph), Bolle Willum", *Dansk Biografisk Leksikon*. 2. udgave, 14. bind: 607-10.
- Pauw, J.C. de. 1732. *Anacreontis Teii Odae Et Fragmenta: Graece Et Latine*. Utrecht.
- Robortello, F. 1548. *De arte, sive ratione corrigendi antiquorum libros disputatio*. Firenze.
- Rosenmeyer, P.A. 1992. *The poetics of imitation: Anacreon and the Anacreontic Tradition*. Cambridge.
- Schaldemose, F. 1824. *Anakreon oversat og efterlignet*. København.
- Skaft Jensen, M. 1995. "Denmark", i M. Skaft Jensen (ed.): *A history of Nordic Neo-Latin literature*. Odense.
- Tilg, S. 2014. "Neo-Latin Anacreontic Poetry Its Shape(s) and Its Significance", i M. Baumbach og N. Dümmler (edd.): *Imitate Anacreon!*. Berlin, Boston.
- Tortzen, Chr.G. 2009. "Meislings Anakreontea", *Aigis*, årg. 9 nr. 1. Tilgået <https://tidsskrift.dk/aigis/article/view/146403> den 17.5.2024.
- Weilbach, P. 1855. *Anakreontea. Lyriske Digte*. København.
- West, M.L. 1990. "The Anacreontea", i O. Murray (ed.): *Sympotica: A Symposium on the Symposion*. Oxford.
- West, M.L. 1993. *Carmina Anacreontea*. Leipzig.
- West, M.L. 2012. "Anacreontea", *The Oxford Classical Dictionary*, 4. udgave. Oxford.
- Zotou, A. 2014. *Carmina Anacreontea 1-34: Ein Kommentar*. Berlin, Boston.